

Stanisław Vincenz

Ady lengyelül

Megjegyzések és reflexiók

Kazimiera Iłłakowiczówna fordításának tükrében

Van-e adagnyi igazság abban a – bizonyára tréfás – mondásban, hogy a Kárpátok vonulata az utóbbi néhány évszázadban gyökeresebben választotta el Lengyelországot Magyarországtól a kulturális csere és hatás tekintetében, mint pl. a Himalája Indiát Ázsia többi részétől és a világtól? India esetében – így magyarázzák nekünk – nemcsak az iszlámot lehetne említeni, amely erőszakos betörése után szükségszerűen sok új civilizációs hatást és sok kulturális cserét vitt az országba. Hiszen évszázadokon át szűrődtek be Indiába Görögország fontos hatásai, és a Himalája járhatatlan hágóin keresztül átvergődtek Tibetbe és Kínába a vallási befolyások. Velük együtt pedig nagyon sok könyv, szerző, tudomány, gondolat és szellemi magatartás. Nagyon lényeges ebben az, hogy, különösen ez utóbbiak, nem a véletlen művei, nem holmi etnográfiai hatások, hanem célzott és tudatos, általánosan ismert befolyások voltak. A Kárpátok egyáltalán nem jelentenek áthághatatlan határt. A lengyel és a magyar határvidékek kölcsönösen átítatták egymást. Csakhogy Lengyelország és Magyarország esetében (bár világos, hogy itt nem is olyan fontos, nem is olyan hatalmas területekről van szó, mint a fentebb említettek) az utóbbi évszázadok során inkább önkéntelen hatások érvényesültek, a tudatalatti morzsák szinte névtelenek voltak. Éppen ezért ragadtak meg odalenn, szivárogtak be olyan rétegekbe, amelyeket a kultúra tudatalattijának nevezhetnénk: csak a népi rétegekhez tapadtak. A magyar zenetörténetből tudomásunkra jut például, hogy a híres verbunkos tánc a mi kolomyjkánk ritmikájából származik. A St. Mierczyński által összegyűjtött podhalei dallamok gyűjteményében pedig szinte minden oldalon a magyar dalokéra jellemző ritmikával találkozunk. Ilyen példákat bizonyára hosszan lehetne sorolni, s még akkor is maradnának feltáratlanok. Említhetnénk akár az építkezést vagy a népviselet elemeit, akár az erdei munkák gyakorlatát és elnevezéseit, vagy, végül, a szókincset (magyar hatásokat a mi kárpáti dialektusainkban és fordítva). Sok ilyennel találkozhatunk.

És sok minden bizonyára nincs még teljesen felkutatva. Miként a felhők és a madarak, úgy a dalok és szavak, a munka ritmusai és a tánc ritmusai oda- vissza repkedtek a Kárpátokon át. Elég sokat tudnak erről az egyes területek kutatói, az érdeklődés növekedésével pedig még számos dolgot megtudnak. A tudatos kulturális származástan számára azonban ennek nincs nagy jelentősége. Az ilyenféle hatások mind csupán materiális, nyersanyagok, sőt, gyakran hívatlan vendégek. Hogyan lehet ugyanis megmagyarázni, hogy szomszéd népek, amelyek közt nemcsak hosszú évszázadok alatt nem volt komolyabb összetűzés, de hiteles képviselőik által is hagyományos barátoknak mondják

egymást, viszonylag olyan kevés érdeklődést mutattak az iránt, amit mindegyikük a saját művészetének tart?

Ennek természetesen sok oka van. De vajon nem az-e a fő ok, hogy az utóbbi három évszázadban meggyengült – felváltva, hol az egyik, hol a másik országban – a kulturális élet érverése a különféle betörések, megszállások és háborúk miatt? És talán így alakult ki, a világtól történt időleges elzárttság következtében, két áramlat: egyfelől lelkesedés az újdonságok iránt, sőt egyenesen xenománia, vagyis az olyan országok felé fordulás, amelyekből hozni lehetett valamit, másfelől az, amit nálunk szarmatizmusnak neveznek, vagyis az önmagunkba záródás, önmagunk imádata – végső soron xenofóbia. És úgy látszik, hogy azok az osztályok, amelyek mindkét országban rokonszenveztek egymással, nem napfényes, megvilágított oldalukkal fordultak egymás felé. Ami pedig az utóbbi időket illeti, a két nemzet képviselői láthatóan nem vélelmezték, hogy a másik partnernél el lehet érni valamit az alkotói tevékenység kölcsönös informálásával. Épp ezért (nem) informálták egymást az alkotói tevékenységről. Ezért informálták viszont a németeket, franciákat, angolokat. Ráadásul a politikai konjunktúrák és a komoly kulturális együttműködés összekapcsolásának eredményességében való kételkedés meglapozott volt. Különösen, ha ennek hivatalos úton kellett volna megtörténnie. Mert manapság talán Afganisztán látszik indokoltnak, holnap Perzsia, aztán megint valami más... De hiszen néhol ezen az úton is vannak eredmények, legalább negatívan komolyak. A szovjet sajtóban például azt lehetett olvasni, hogy a szovjet területen élő, ukrán nyelven írók között az lett a tendencia, hogy kizárólag keleti költőket fordítanak a céllal, hogy elvágják magukat – ezt bizonygatták – a Nyugat káros befolyásától. Nem ítélem meg, hogy mit értek el ezen az úton, mert nem vagyok eléggé informált. A kezdeményezés mindenestre az uralkodó pártból indult ki. És éppen nem sokkal előtte a legnagyobb (lengyel családból származó) kortárs ukrán költő, Mihajlo Rilszki belső ösztönzésre olyan szépen fordította le a *Pan Tadeuszt*, hogy fordítását a modern ukrán beszéd emlékművének nevezhetjük. Az ilyen elfordulások, hirtelen kulturális fordulatok ritkák, európai viszonylatokban nem találkozni velük. Inkább elementáris esetek, olyanok, mint amikor Pompejít betemette a láva, vagy a törökök elfoglalták Konstantinápolyt.

És ugyan honnan ered az olyan tudás iránti vágy, a közvetítés olyan erőfeszítése és hősiessége, mint a híres kutatóé, Kőrösi Csomáé? Honnan az olyan áhítat, amilyen Marcell Ficiné (Platón fordítójaé), olyan kíváncsiság az idegen alkotások iránt, mint Goethéé, a közvetítés olyan szenvedélye és hevessége, amilyen Schegelé vagy a mi Boy-Želeńskinké, vagy akár a hűséges és pietizmussal teli vonzódás, mint amilyen Paul Caziné (a *Pan Tadeusz*, Pasek *Emlékiratai* és számos egyéb lengyel mű francia fordítója)? Alighanem csak a lelki alkotótársi motívumokból származnak. Ezekre van szükség, hogy utat törjünk az olvasók elméje és szíve számára az idegen kultúra felé. Az igazi közeledés és igazi kulturális közvetítés érzékenységből és vonzódásból származik, a kíváncsiság pedig a rokonságból és a horizontok tágításának szükségéből származik. Összehasonlításként vegyük csak a sikeres és egyenesen hatalmas, tisztán könyvkiadói vállalatokat, amilyenek nem hiányoztak az angoloknál és a németeknél. Vagy akár az olyan köztisztületnek örvendő és eszmei központú intézmény működését, amilyen a Nobel Alapítvány. Csak ekkor tudatosítjuk magunkban a

nagy szellemi közvetítők jelentőségét. És látni fogjuk, mi a szerepe az alkotói individualitásnak a kulturális közvetítés területén.

Nyilvánvaló, hogy maga a nemzetek közötti kommunikáció és a kívülről már megélt kapcsolatok önmagukban is megkönnyítik a kulturális kapcsolatok fejlődését. Aki sosem találkozik a másikkal, aki nem ismeri egy nép nyelvét és kifejezéseit, annak nem lesz alkalmja a közösségért dolgozni. Megnézzük, mi a helyzet például a magyarból történő fordításokkal. Amennyire megítélhetem, ilyen fordításokat legnagyobb számban német nyelven közöltek. Némelyek közülük kétségkívül nagyszerűek, és nemegyszer magyar-németek, erdélyi szászok (vagyis magyar állampolgárok) vagy olyan magyarok a fordítók, akik kellőképpen közel kerültek a német gondolkodáshoz, kultúrához és nyelvhez. Ezek közé a legjobbak közé tartoznak a Mohács Jenő által fordított nagy magyar alkotások (különösen Madách és Vörösmarty művei), és nemrég jelentek meg a magyar líra darabjai a magyar-német Hans Leicht szép fordításában. „Magyar-lengyelek” eddig még nem akadtak. Ám, még ha voltak is szépebbek egyének, akik mintegy ilyen misszióra voltak hivatottak (mint egyébként az összes magyar szláv), úgy látszik, részrehajlóbban kerültek az itteni élet körébe. És lelkiileg már sem itt, sem ott nem érezhették magukat otthon.

Ħakowiczówna Ady-fordításai eddig, ha jól tudom, az első olyan eseménynek számítanak, amikor meghatározott lelki fiziognómiájú és nagy tehetségű lengyel költő elcsábul arra, hogy lefordítson egy nagy magyar költőt különleges vonzódásból és a rokonság érzéséből. Dicséretes szándékok és nemegyszer értékes fordítások – hogy csak Antoni Langét említsük, aki lengyel nyelvű „irodalmi panteont” szándékozott összegyűjteni – nem jelentenek itt kivételt.

Fölösleges lenne a fordítót bemutatni a lengyel olvasónak. Egyébként egy korábbi cikkemben megjegyeztem, hogy véleményem eléggé szubjektív. Ezenkívül lehet, hogy nem értem kellőképpen (így nem is értékelem megfelelően) azt a lengyel költészetet, amely 20 év alatt virágzott ki. Úgy vélem mégis, hogy Leśmian és Tuwim mellett Ħakowiczówna alkotásai jelenlegi líránk legbecsületesebb jelenségei közé tartoznak. Szellemi alakként legfőbb tulajdonsága valamiféle mélységes remény, amely rezignáció által megtisztított talajon nőtt ki. Ezért nem egy, a „tisztá költészet” kiadásának tekinthető alkotásával gazdagította a lengyel költészetet annak minden területén.

Úgy vélem hát, hogy Ħakowiczówna Ady-fordításai kölcsönös cserénk szempontjából fontos jelenségnek számítanak, ami reményt kelt a jövőre nézve. Mert ahhoz, hogy a fordítás híd legyen lélektől lélekig, nemzettől nemzetig, többnek kell lennie, mint fordításnak, mint irodalmi *vademecumnak*. Egyelőre itt még nem az eredményekről, nem a sikerről beszélek, amelyet Ħakowiczówna a vállalkozásával aratott, hanem a szándékról. És tisztában vagyok azzal, hogy valami kockázatosat mondtam, amikor Ħakowiczówna és Ady rokonságát emlegettem. Amikor költői személyiségre gondolunk, nagyon gyakran mintegy a szemünk előtt lebeg az illető életrajza, átélt kalandjai és viszontagságai, személyes karaktere. Egy költő karakterisztikája, költők összehasonlítása szempontjából az ilyesmi gyakran hiba. Mert ugyanúgy, ahogyan kívülről eltérő szubsztanciákból ugyanazokat a kémiai összetevőket lehet kimutatni, ahogyan különféle kémiai összetevőkből hasonló illatokat nyerhetünk ki, ugyanúgy teljesen eltérő karakterű és életrajzú emberekből is kiszivároghat hasonló költészet.

Különféle területeken folyó olajfúrásoknál az első, fenti rétegek nem feltétlenül azonosak. Az a fontos, ami mélyebben jelenik meg, néha egészen mélyen.

Ezt az utóbbi összehasonlítást itt különösen találónak vélem. Mert Ady is, fordítója is olyan költő, aki regresszió, bizonyos értelemben redukció által süllyed magába. És legfőbb költői törekvésük (legalábbis abban, ami jellemző) nem a nekilendülés, nem az építés, nem a lassú cizellálás, hanem az önmagukba merülés, a minél mélyebbre merülés mindenféle rétegeken keresztül. Összehasonlításunkban az első rétegek természetesen eltérőek lesznek. Elsősorban is olyan drasztikus, kihívó, sőt brutális tónusoknak, amilyenek Ady költészetéből áradnak felénk, Iłakowiczównánál nyomát sem leljük. Vegyük például Ady *Vér és arany* című versét! Aki nem hajlamos a Heine-féle szójátékokban gyönyörködni, nem lesz azonnal elragadtatva ennek a versnek a hangulatától. És ne feledjük, hogy Ady nem parnasszista, azaz formális költő, akinek a vízió közömbös, aki csupán szép hangok és szófordulatok segítségével akarja az olvasót hasonló hullámhosszra készíteni. Mint már említettük, valamiféle elmerülés, mintegy valamilyen gravitáció irányítja őt. Az említett vers is a tevékenység ilyen redukciójának kifejezése. Felmentve magát az akarástól, illúziótól, és elmerülve önmagában, rátalál az első, nem túl nemes rétegre – a józan és állítólag férfias cinizmusra. Ugyanakkor észrevesszük, hogy a vers koncepciója – vagy inkább a lelki tendencia, amelynek kifejezője – nem többet, nem kevesebbet juttat eszünkbe, mint az ismert középkori misztikus, Ekhart egyik prédikációját. A prédikáció azt tárgyalja, hogyan születik Isten az emberi lélekben, a feltétlen elmerülés által feltétel nélkül átélte Istenben. Ekhart ezt mondja: „minden mag legbensőbb természetét a búza jelenti, a fémét az arany, az emberét pedig a megszületése”. Ekhart a „megszületést” fájdalmasnak, cselekedetnek tartja. Ilyen a misztika vallási álláspontja. A költészet, különösen az ilyen gravitációs költészet vaktában halad. És nem marad végleg a mélyben. Mindenekelőtt pedig nem leplezi tapasztalatait hallgatással. A magába merülés és a látomás megragadása után visszatér a felszínre. És tudatni akarja azt másokkal is. Ezért Ady költői „én”-jének nincs világi jellege, mert újra és újra a mélység bejáratánál áll, állandó kapcsolatban környezetével. Ettől olyan jellegzetes az *Én, szegény Magam* című vers:

Te: Én, szegény Magam.

Senkid sincs e bús, pucér világon.

Sorvasztó, álmatlan éjjelek

Holdfényénél fölujjongva látom:

Csak én szerettelek.

...

Nézd, szivekben hogyan be nem váltál:

Csak én vagyok ma itt.

Csakhogy minél mélyebben és minél gyakrabban merül magába a költő Ady, minél jobban bomlik fel az „én” – mintegy sugalmazott rétegből – létrehozott külső struktúrája, annál több hasonlóságot találunk közte és fordítója között. Elsősorban a valahol a mélyben nyugó, onnan fölfelé vágyakozó lélek

irányában. E mellett a mélyfúrás mellett, természetesen az, amit a fúrásban horizontnak hívnak, minden esetben másmilyen. Azzal a kikötéssel, hogy különböző egyének lelki rétegei (de ki tudja, hogy van ez a földdel?), minél mélyebbre ásunk, annál hasonlóbbak.

Valaki még azt hihetné, hogy az Adyra jellemző drasztikus őszinteség szomorú időszakai elképzelhetetlenek bármely költőnél, ha az nő. Nemegyszer ugyanis az a vélekedés, hogy a tisztesség mélyre nyúló fékje, amely a nőket jellemzi, sokszor megakadályozza az ilyen őszinteséget. Sok évvel ezelőtt egyik nagyon is éles eszű barátom ezt mondta nekem: „A nő organikusan képtelen az őszinteségre. Önmagával szemben még inkább. Kénytelen elnézni, elhallgatni önmaga előtt sok mindent, amit átélt.” Ezt ma teljesen helytelennek látom. Szt. Teréz misztikumának példája bizonyítja, milyen mély és határozott önmagába merülésre lehet képes egy nő. És azt is mérlegelni kell, hogy a felszínen lévő őszinteséget érdemes-e őszinteségnek nevezni.

Hamu és láng (Részlet)

Amikor Ady költészetét olvasom Tadeusz Fangrat fordításában, akaratlanul is eszembe jut költőnk emigrációban megjelent *Kolczasta wolność* (Tüskés szabadság) című első kis kötete. Akkoriban senki sem tudta igazán, merre megy tovább, milyen feladatot választ magának. A feladat, amelyet Ady fordításával választott – igazán büszke vállalás. Nemcsak azért, mert Ady eleddig ismeretlen volt Lengyelországban, nemcsak azért, mert nemrég fordította le Ady költészetének egy részét nem más, mint K. Hlakowiczówna. Maga Ady, a költő, aki úgy ül fel a magyar nyelv hullámaira, mintha a Tisza örvénylő árvájával vitetné magát – alig észrevehető mozdulatokkal kormányozva, ahogyan az egy mesterhez illik –, olyan feladat a fordító számára, ahogyan azt akár a német fordítások is bizonyítják, amely szinte megoldhatatlanul nehéz. A magyar nyelv archaikus felépítése lehetővé teszi a szavak egymás mellé állítását flexió nélkül, csupán egyetlen jelentéktelen végződéssel a mondat végén. Ugyanaz a felépítés, amely minket, idegeneket némiképp megdöbbsent, ha magyar újságot olvasunk, és valahogyan nyelvtanilag túlságosan polírozottnak vagy retorikusan pontosnak érezzük (lehet, hogy mindez a latin szerkezet hatása, amely a magyar nyelvre rakódott), nos, ez az Adynál utolérhetetlenül egyszerű és pedantériától mentes felépítés a paraszti nyelvre emlékeztet, szinte könnyűnek látszik. És ezért a legnehezebb a fordító számára. Ady maga a megtestesült nyelvi zseni. Akaratlanul is kedve lenne az embernek felkiáltania:

*Boldog, ki mindig újrakezdd,
Boldog, kit az élet maraszt,
Boldog, aki vígan kaszál,
Boldog, aki paraszt.*

Ady folyton újrakezdett és kezd. Ady egyúttal nem állt meg annál, ami öreg. Nemcsak olyan beszédet használ, mint a parasztember, inkább amilyet az

használhatna, és amelyet talán használnia kellene, ha önmaga volna. Ez Szophoklésznek a szereplőihöz való viszonyára emlékeztet. Csakhogy az egyszerűségével csábító, később örvényeivel és mélységével riasztó nyelvhez újabb nehézség kapcsolódik: Ady költői elrendezésének bonyolultsága. Ady annak a nagy szellemi krízisnek a megjósolója, amelyben ma élünk. Néha úgy érzi az ember, hogy mindez a méz és az erős paprika keveréke. Észrevehetjük távoli elemek és idegen, egymással ellentétes területek váratlan nyomait, valamint kísérletet, próbálkozást arra, hogy összekapcsolja a reményt sőt, eksztázist, a fanyar józansággal és a kétségbeesett cinizmussal. A csalódás és a látszólagos lemondás fájdalommal, kitartó fájdalommal kapcsolódik össze, amely azonban sosem rezignál. A halál kérelhetetlen lépdelése nyomán recsegő csontok zaja egyfelől, másfelől a finom, gyermeki vágyódás, gyermeki bizalom a „Nagy Halál, Szent Halál” iránt. Ennek megfelelően Ady a formában is furcsa szövetségeket hoz létre: ditirambus olvad össze prózai ötlettel, himnusz az utcai dallal, holmi népszerű vagy anekdotikus téma filozófiai alapot nyer. Ősi, örök emberi ideálok mintha alá lennének aknázva, erőtlenekek tűnnek fel. Mert elvesztek az emberi lelkekből a szívélyesség nedvei, amelyek táplálhatnák azokat... Megjelennek azonban valamilyen új formában. Modern illúziók vagy jelszavak születnek, amelyek annál jobban kábítanak, minél, úgymond, józanabb, minél könyörtelenebb az arculatuk. Mindez számos nyelvi árnyalattal szólal meg, és ez a nyelv sosem válik zavarossá, mindig megmarad világosnak és áttekinthetőnek, komoly nehézségeket okozva a fordítónak.

Honnan van hát az, hogy fiatal költőnk elcsábult olyan költészet visszaadására, amely szorosan összefügg egy annyira különálló, a bonyolult költői elrendezésből fakadó furcsa megjelenésű nyelvvel?

A magyarázat, amelyet itt találhatnánk, kétféle lesz. Ady, a legmagyarabb költő, egyúttal a legeurópaibb költő is. Mindenkihez képes szólni, aki ugyanazokat az ideálokat örökölte. És aki hasonló ábrándokat és csalódásokat, hasonló félelmeket és vereségeket él át. Különösen szól a fiatalokhoz, mert radikális, mindenestre nem megalkuvó. A további magyarázatokat a fordító személyiségében találjuk meg. Nem tudom, milyen lesz Fangrat költői jövője. Egy dolgot azonban látni, ha csak a költői stílust, a ritmust és a verselést illető haladását nézzük: költőnk kitartó, türelmes, képes tanulni. Ahogy én látom – akar tanulni. Ezért fordítóként nem kis eredményei lehetnek. Hallja a lefordítandó szöveget. Ugyanúgy, mint közülünk, menekültek közül a gyerekek és fiatalok sajátítják el legjobban a magyar beszédet, ugyanúgy ebben a fiatal költőben is megvan az adottság, hogy hűséges és úttörő fordítója legyen Adynak Lengyelországban. (Itt csak Fangrat Ady-fordításairól beszélek, mivel egyéb fordításait nem ismerem ennyire jól.)

Jelen kis gyűjteményt pozitív jóslásnak kell tekinteni. Észrevettem például magában a kötetben, a fordított szövegben javításokat és változtatásokat ugyanazoknak a verseknek a mi itteni kiadványainkban megjelent változataival összevetve. Jó jel, hogy Fangrat folyton vissza-visszatér Ady szövegéhez. Fordítóhoz illő módon alázattal viszonyul a szöveghez, versét addig akarja csiszolni, míg ugyanazt nem adja vissza lengyel tónusban. Nemrég a magyar Adam Mickiewicz Társaság egyik ülésén tanúja voltam annak, hogy a fordító és egy versmondó nő felváltva olvasták Ady eredeti verseit és Fangrat fordításait. Az a véleményem, hogy ilyen előadásokat gyakrabban kellene rendezni. Ezen az úton haladva a

provence-i trubadúr költők és valójában a görög aoidoszok nyomán haladnánk. Vagyis: hanggal ellenőrizni, nem bízni teljesen abban, amit kinyomtattak, és felhasználni, még ha önkéntelenül is, a hallgató együttműködését. Ez a felelősség megnövelését, a fordítás finomítását jelenti egészen addig, amíg méltóvá nem válik az eredetihez... A fordítónak ez a hallgatásból és alázatból fakadó meglepődést ad. Többet mondok: ez akár jóslat is lehet Fangrat további, saját költői fejlődését illetően: ha ugyanis jó hallgató, jó fordítója lesz a „világi írásnak”, annak a „láthatatlan írásnak” is, amelynek fordítására minden költő hivatott.

Továbbra is úgy véljük, hogy jó lenne, ha Fangrat a csiszolások helyett minél több Ady-költemény fordításához is hozzáfogna. Nem mondom, hogy az összeshez, mert az egész életmű mechanikus, gépies fordítása bizony nagyban különbözik a vers hallgatásától és az általa okozott meghatódástól, a verssel kötött olyan barátságtól és házasságtól, amilyen az igazi fordítás.

Amikor azt mondom, hogy Fangrat fordításai ígéretes jóslatok, egyáltalán nem akarom elkerülni a jelenlegi stádiumban lévő megítélését. Ha ítéletem és emlékezetem nem csal – mindegyik jó. Némelyek közülük szépek. Van néhány tökéletes. És ez nagyon sok... Ezeknek, úgy, ahogy vannak, tartós helyük van a mi fordításiroaldalmunkban.

Sajnos, nem ismerem Ady minden alkotását – még a felét sem –, ám úgy vélem, ha egy kisebb válogatásnak képet kell adnia az egészről, akkor Fangrat ezt kielégítő módon teljesítette. Nemcsak azt fordította ugyanis, ami személy szerint hozzá állt legközelebb, hanem igyekezett elmélyedni a különféle tónusokban, arra törekedve, hogy a lengyel olvasónak többé-kevésbé közvetítse a költő teljes szellemi képét, legalább fő vonásaiban. Ezért mi is halljuk, milyen hangnemben szól a költő saját társadalmáról és annak sorskérdéseiről, személyes sorsa és valamiféle gyilkos szerelem visszhangjairól, és a költő lelkének a halál folyton kísértő rémével folytatott állandó harcáról. Végül pedig azt, ahogyan Istent keresi régi, gazzal benőtt utakon, új tövises és meredek ösvényeken.

Az a fontos, hogy Fangrat fordításai többségükben mindenütt szöveghűek. A szöveghez tartva magát, nem követ el nagyobb hibákat. Közbe kell itt vetni, hogy az olyan olvasó számára, aki az eredeti nélkül, az eredetit elfelejtve – vagy aki előtt rejtve van, hozzáférhetetlen az eredeti –, az ilyen olvasó számára a „hűségese” fordítás új alkotásnak számít. És ez egyáltalán nem a szó szerinti filológiai fordítást jelenti. A költői fordítás legfontosabb célja az, hogy kifejezze a költői szándékot, megmentse a vers stílusát és hangulatát az új köntösben. Ilyen értelemben csak egy hibát találtam Tadeusz Fangratnál. Nos, *A paraszt Nyár* utolsó versszakában Fangrat ezt írja: „Słyszę zwycięski napór lata – i głos, który nie cieszy” (magyarul: Hallom a nyár győztes szorítását – és a hangot, amely nem vigasztal).

A magyar szöveg így szól: „Rám lép a Nyár győzelmesen / S szól lomhán, vígan, könnyedén”. Még egyszer megismétlem – nem holmi filológiai pontatlanságra gondolok, csakhogy az eredetiben a paraszt Nyár saját költő-gyermekének sírja fölött beszél a győzelem mély, lomha hangján: „vígan, könnyedén”, ami vigasztaló, ezért a „nem vigasztal” fordulat elrontja a koncepciót, gyengíti az egész vers benyomását.

Ami az egyéb kis hibákat illeti, a néhány versben előforduló helytelen interpunkció főlegesen elronthatja a gyakorlatlan olvasó szemében egyik vagy

másik strófát. Az interpunkció útmutató az olvasó számára a hangsúlyokra vonatkozóan, de a fordítónak egyáltalán nem kell pontosan követnie az eredeti vers interpunkcióját. Ahhoz a nyelvhez kell igazodnia, amelyre fordítják, hogy a megfelelő benyomást keltse.

Az ilyen tanácsok és megjegyzések természetesen nem igazán érdeklik az átlagos olvasókat, ahogyan a kényelmes pullmanvagonokban suhanó utasokat sem nagyon érdeklik a pályamunkák. Annál jobban kell érdekelnie a költő-fordítót mint felelős, jártas kormányost. Ha tiszta lesz a lelkiismerete, megkövetelheti, hogy az olvasó teljesen alávesse neki magát, és hagyja magát általa vezetni. A fordításhoz szükség van az alapvető feltétel, vagyis az alázat és a szöveg hallása mellett még valamire – bátorságra és invencióra. Ez egyáltalán nem mond ellent az alázatnak. Ellenkezőleg, fontos eszköz a szöveg poétikai hűségének megőrzéséhez. Ugyanúgy egyébként, mint minden művésznél – a fantázia, bátorság és invenció nem „ad maiorem suigloriam” szolgál, hanem hogy megfeleljen a világnak, a vízióknak – a „szövegeknek”.

Ady lengyel barátainak el kellene sajátítaniuk némely különösen sikerült versszakot Fangrat változatában. Milyen kedvesen, milyen büszkén hangzik lengyel nyelven Ady mártír sorsa és diadalmas büszkesége. (...)

A halál rokona, a Sírní, sírní, sírní és az *Adjon Isten mindenkinek* című versek példái elvezetnek bennünket az ábrándok titokzatos területére. És az olvasó önkéntelenül szeretne még tovább menni, elmerülni a költővel együtt prófétai ábrándokba, részt venni megragadó vándorlásokban és lelki utazásokban, amelyekben az emberi érzés összhangban van azzal, ami a világban történik. (...)

Ebben az állandó veszélyben, a mérhetetlen szenvedés, de a lelki gazdagság tömegében is, a költő áldja a világot, arra szólít minket, hogy kövessük őt. És osztogatja két kézzel kincseit:

*Átaladni úgy szeretném
Sok hirtelen vágyam, eszmém,
Sok drága kincset, nagyot,
Amihez már vén vagyok.
Gyönyörű-kék itt az Ég.*

Küzdelmeiből az „istenkereső” Ady furcsa, resignációval vagy reménnyel teli útmutatást von le. És valami apró bólintásfélét az éles eszűeknek, azoknak, akiket ma úgy sújt az ember megalázása. Mert amit nagynak tartottak – elbukott, és olyan kicsi lett. És talán ebben rejlik a változás ígérete, az, hogy még mélyebben, még teljesebben lehet az embert felemelni a bukásból, a kicsiségből. És hogy a megrázkódtatás megerősíti az emberi világot. (...)

Akaratlanul is szinte fáj, hogy a kis gyűjtemény túl rövid, hogy Ady tengeri kirándulásából nem lett hosszabb utazás. Kívánjuk a fordítónak, hogy legyen a lengyel olvasó kormányosa azokon a rejtélyes, titkok párájával bódító vizeken, Ady költészetének mélységeiben.

Nógrádverőce, 1943.

Szenyán Erzsébet fordítása